

Het Panel

Illustratie: Claudia Riet

Het **Panel Verpleegkundigen en Verzorgenden** bestaat uit 400 verpleegkundigen en 300 verzorgenden. De verpleegkundigen zijn werkzaam in vier sectoren: de algemene ziekenhuizen, de psychiatrie, de zorg voor mensen met een verstandelijke handicap, en de thuiszorg. De verzorgenden zijn werkzaam in drie sectoren: de verpleeghuizen, de verzorgingshuizen, en de thuiszorg. Het Panel Verpleegkundigen en Verzorgenden is een initiatief van het Landelijk Expertisecentrum Verpleging & Verzorging (LEVV, voorheen LCVV) en het onderzoeksinstituut NIVEL. Dit bericht is gebaseerd op de vragenlijst die najaar 2002 is ingevuld door 443 verpleegkundigen. Over de verzorgenden wordt elders gepubliceerd.

Lezers van TvZ kunnen suggesties voor door het panel te behandelen onderwerpen sturen naar Anke de Veer (a.deveer@nivel.nl). De onderwerpen moeten relevant zijn voor een grote groep verpleegkundigen en verzorgenden.

Kwaliteit van de samenwerking bij zorg rond het levenseinde

‘Als je er goed over kunt praten met collega’s wordt de zorg minder zwaar. Vaak is daar helaas te weinig tijd voor’. Aldus een lid van het Panel Verpleegkundigen en Verzorgenden al pratende over de zorg rond het levenseinde. Zorg voor iemand die gaat overlijden is bij uitstek teamwerk tussen artsen, verpleegkundigen, familie en anderen. De samenwerking met collega-verpleegkundigen, familie en vrijwilligers is meestal goed. De samenwerking met leidinggevende verpleegkundigen, huisartsen en medisch specialisten kan beter.

We vroegen de leden van het panel wat ze in het algemeen vonden van de samenwerking met andere betrokkenen bij de zorg rond het overlijden van een cliënt. In de vragenlijst gaven zij bij elf samenwerkingspartners aan of zij de samenwerking zeer goed, goed, voldoende, matig of slecht vonden. Als de verpleegkundige nooit met de genoemde samenwerkingspartner te maken had gehad kon zij dat ook aangeven.¹

Teamgenoten en leidinggevende

Directe collega’s zijn belangrijke samenwerkingspartners bij terminale zorg (zie tabel 1). Vrijwel iedereen geeft aan dat men dan samenwerkt met teamgenoten (99%) en met de leidinggevende (91%). De meeste verpleegkundigen zijn zeer positief over de samenwerking met teamgenoten, ongeacht of het collega-verpleegkundigen en verzorgenden zijn of anders opgeleiden (zie figuur 1). De waardering van de samenwerking met de leidinggevende steekt hierbij negatief af: één op de zeven verpleegkundigen (15%) vindt die samenwerking in het algemeen maar matig of slecht. Verpleegkundigen in de thuiszorg oordelen nega-

tiever en verpleegkundigen in de verstandelijk gehandicaptenzorg wat positiever over hun leidinggevende.

Artsen

Verpleegkundigen zijn minder goed te spreken over de samenwerking met artsen (zie figuur 2). In de psychiatrie en de algemene ziekenhuizen werken verpleegkundigen vooral samen met medisch specialisten en in de thuiszorg vooral met de huisarts. In de verstandelijk gehandicaptenzorg is het wat diffuser: soms is het de huisarts en soms een medisch

Tabel 1

Samenwerking met teamleden en andere verpleegkundigen bij zorg rond het levenseinde (percentages, n=299).

Samenwerking met:	% verpleegkundigen dat samenwerkt met genoemde zorgverlener
<i>Teamleden en andere verpleegkundigen</i>	
- V&V-ers in mijn team	99%
- mijn leidinggevende	91%
- niet V&V-ers in mijn team	71%
- V&V-ers buiten mijn team	66%
<i>Artsen</i>	
- medisch specialisten	76%
- huisartsen	62%
<i>Psychosociale/geestelijke zorgverleners</i>	
- geestelijk verzorgers (pastor, raadvrouw)	72%
- maatschappelijk werkenden	45%
- psychologen, pedagogen	36%
<i>Niet-professionele zorgverleners</i>	
- mantelzorgers	66%
- vrijwilligers	38%

specialist. Ongeveer een vijfde van de verpleegkundigen vindt de samenwerking met de medisch specialist (26%) en huisarts (17%) matig of zelfs ronduit slecht. Bijna de helft (45%) van de verpleegkundigen die in de thuiszorg werken met medisch specialisten beoordeelt die samenwerking als matig of slecht. Verpleegkundigen in de algemene ziekenhuizen, psychiatrie, verstandelijk gehandicaptenzorg en de thuiszorg verschillen niet in hun waardering van de samenwerking met huisartsen.

Psychosociale zorgverleners

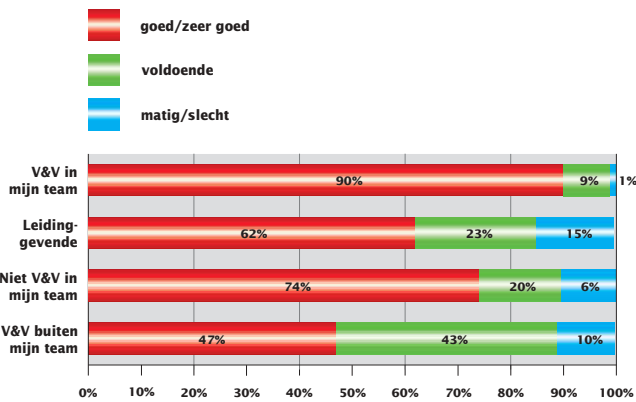
Extra psychosociale begeleiding rond een sterfbed kan gegeven worden door geestelijk verzorgers (zoals pastors, dominees of een humanistisch raadsvrouw/man), psychologen of pedagogen, of maatschappelijk wer-

van de verpleegkundigen in de thuiszorg heeft in de afgelopen twee jaar bij de zorg rond het sterven te maken gehad met mantelzorgers en 69 procent met vrijwilligers. De verpleegkundigen in alle zorgsectoren vinden de samenwerking met deze personen in het algemeen goed tot zeer goed (zie figuur 2).

We kunnen concluderen dat verpleegkundigen in het algemeen goed te spreken zijn over de samenwerking met directe collega's, mantelzorgers en vrijwilligers. De samenwerking met leidinggevende verpleegkundigen, artsen en psychosociale zorgverleners laat echter vaak te wensen over. Dit is jammer omdat de zorg rond het levenseinde vaak complex en veelomvattend is en daarom een interdisciplinair karakter moet hebben (WHO, 2002). Dat geldt zeker bij de zorg voor mensen die overlijden

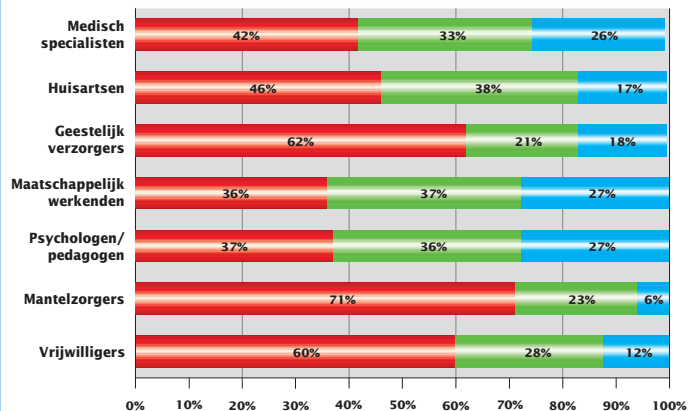
Figuur 1

Oordeel over de samenwerking met teamleden en andere verpleegkundigen.

Figuur 2

Oordeel over de samenwerking met andere disciplines.

kenden. Het meest wordt er samengewerkt met geestelijk verzorgers (zie tabel 1), vooral in de algemene ziekenhuizen (86%), de psychiatrie (85%), en de zorg voor verstandelijk gehandicapten (79%). In de psychiatrie en de zorg voor verstandelijk gehandicapten wordt ook vaak samengewerkt met psychologen en pedagogen (respectievelijk door 69 procent en 51 procent van de verpleegkundigen). Ook hier oordelen de verpleegkundigen zeer wisselend over de samenwerking (zie figuur 2). Het meest positief is men over de samenwerking met geestelijk verzorgers. Een ruime meerderheid (62%) vindt die in het algemeen goed of zeer goed. Ruim een kwart van de verpleegkundigen is negatief over de samenwerking met maatschappelijk werkenden, psychologen en pedagogen. Het maakt wel uit in welke sector de verpleegkundige werkt. In de psychiatrie en de ziekenhuizen is men positiever over de samenwerking, terwijl verpleegkundigen in de thuiszorg negatiever zijn.

Mantelzorgers en vrijwilligers

Samenwerking met mantelzorgers, zoals familie of andere naasten, en met vrijwilligers, speelt vooral in de thuiszorg een rol: 91 procent

na een langdurig ziekbed, maar ook bij vrij onverwacht overlijden. Veelal spelen er bij de cliënt en/of familie meerdere problemen, bijvoorbeeld pijn, vermoeidheid, angst, wanhoop, rouw en zingevingsvragen. Om daar goed op in te kunnen spelen is goede samenwerking tussen zorgverleners met verschillende deskundigheden en achtergronden cruciaal. ■

Noot

1 Dit bericht is gebaseerd op de vragenlijst die in het najaar 2002 is ingevuld door 443 verpleegkundigen. De vragen over de samenwerking zijn alleen gesteld aan de 299 verpleegkundigen die gedurende de afgelopen twee jaar zorg rond het levenseinde hadden gegeven. Over zorg rond overlijden door verzorgenden wordt elders gepubliceerd.

Literatuur

World Health Organization. *National cancer control programme; policies and managerial guidelines*. WHO, Geneva, 2002 (2nd ed.)